

Maie Remmel. Mõistatuslik Muinas-Eesti. Argo, 2007, 222 lk.

Lühitutvustus

Käesolev retsensioon vaatab Maie Rummeli 2007. aasta üllitist “Mõistatuslik Muinas-Eesti”. Raamat on ilmunud Tallinnas, kirjastus Argo tööna ning koosneb kokku 222 leheküljest. Teos on üles ehitatud viiele peatükile, millel omakorda on arvukalt alapeatükke. Oma vormistusest on ta korrektne ning silmale ilus, kirjavigu esineb minimaalselt.

Kasutatud kirjanduse nimekiri on Maie Rummelil märkimisväärne – kokku 128 raamatut või artiklit, s.h. nii eesti-, vene-, inglise-, saksa-, soome-, prantsuse- kui ka poola?-keelne kirjandus. See aga ei tähenda liigseid tsitaate või teiste autorite refereerimist, kaugel sellest – Maie Remmel tegeleb oma raamatus tõlgendustega, mis on senisel Eesti arheoloogiamaastikul täiesti uued lähenemisviisid. Ta tuleb välja uute hüpoteeside ning teooriatega, mis mõjuvad pöördelistena kogu senise Eesti ajaloo jaoks. Järgnevalt lähenen raamatu igale peatükile eraldi, tuues välja autori esitatud põhiseisukohad. Kuna antud teos jäi mulle endale paljuski ebaselgeks ning liiga hüpoteetiliseks, esitan järgnevalt ka kriitikat ning küsimusi, mis peaksid viitama raamatu nõrkadele kohtadele.

Sisuline analüüs

“Mõistatusliku Muinas-Eesti” eessõnas nimetab Maie Remmel oma teose suurimad märksõnad: Hüperborea, muistsed kiviaiad, megalitiline kõrgtsivilisatsioon, Karjala kaljugaafika Äänisjärve Luigeneemel, matemaatika, kiviaegsed lõikelehed. Ta tekitab lugejas palju küsimusi, hämmastust ning põnevust, kuid samas annab aimu, mida ta edaspidi lahkama hakkab ning millised on tema seisukohad. Juba eessõnas on näha autori kirjutamisstiilile omaseid tunnuseid (nt lk 9 all, kus ta kirjutab: “kuidas hüperborealsed, vaesekesed, talvetuiskude keskel...”), kus ta justkui pöördub lugejate poole ning väljendab oma emotsioone. Selliseid kohti on raamatus veel palju (nt lk 74: “Armas XXI sajandi kirjaoskaja, võta ette sirkel...”; lk 125: “Mõistus, mõistus, tule koju!”; lk 169: “Eestis on olnud ning unustatud võimas maastikuarhitektuur. Päästke!” jne). Samuti on eessõnas näha ka edaspidises tekstis väljenduvaid mõttekäike, mis jäävad autori poolt justkui põhjendamata ning lõpetamata, samuti on ta väga palju asju lihtsustanud omaenese teooriate kasuks. Toon näite lk-lt 9, kus Remmel kirjutab: “Mõned moeajaloolased ... kirjutavad, et esialgu kõndisid inimesed ringi alasti, siis hakkasid nad palja ihu peal ehteid kandma, lõpuks orjandusliku korra tekkides hakati riidet kuduma ning rõivaid valmistama. Kuidas hüperborealsed, vaesekesed, talvetuiskude keskel peaaegu kümme tuhat aastat orjanduslikku korda ootama pidid, sellest paradigmat ei selgu.” Tekib kohe küsimus, miks Maie Remmel just nii ütles, miks ta lihtsustab asja ning selle enda kasuks pöörab. Edasi arutleb ta riiete keerukusest lõuna- ning põhjamaades ning järeldab, et tsivilisatsiooni hällideks peetavates paikades sai elada matemaatikat tundmata, Hüperboreas mitte (kuna siin tuli rakendada keerukaid rõivalõikeid). Siinkohal tahaks autorilt taas küsida, miks ta just nii väidab; miks ta ei arvesta antud küsimuses näiteks lõunamaal asuvaid Egiptuse püramiide, mis väidetavalt on ka ehitatud keerulist

matemaatikat rakendades? Seega jäävad tema argumendid põhjendamatuks ning seda tuleb ette terve raamatu lõikes. Üks kriitiline väide veel: “Teaduses on lausa nõue mitte rääkida sellest, mille kohta pole teaduslikke fakte” (lk 11). Siin ründab Rimmel justkui pimesi kaasaegset arheoloogiateadust ja arheoloogiateooriat, arvestamata faktiga, et teaduses *ei ole* sellist nõuet.

Esimeses peatükis pealkirjaga “Äänisjärve kivikirjad” esitab autor oma põhiseisukohad, et Karjala kiviluiged ja Eesti luigekujulised aerofotomustrid on omavahel ühendatud, et Hüperboreas leiutati kirjaoskus, matemaatiline ning geomeetiline mõtlemine ning et Kunda kultuur oli kõige selle infokanaliks. Kuivõrd põhjendatud need väited on, on kaheldav. Palju küsimusi tekitavad autori aerofotoplaanid vigur-kivitaradest – ja seda eelkõige selle tõttu, et puudub legend, millele autor on korduvalt viidanud kui joonisele nr 129, kuid mis raamatust puudub (joonised lõppevad nr-ga 128b). Seega jäävad osad plaanid täiesti arusaamatuks: millised täpikesed üldse kiviaedu tähistavad, millistest kiviaedadest mingi litoglüüf moodustub jne. Üks küsimuseasetus mulle täitsa meeldis: “kui Eestis olid megaliitkalmes, siis tasub otsida ka muid megaliitehitiisi” (lk 19) – jah, miks mitte, kuid samas pole ma kindel, kas just Maie Rimmeli meetodid on selleks parimad. Üheks läbivaks jooneks kogu raamatus on mittetunnustav suhtumine senistesse teaduskäsitlustesse teatud teemadel – seda väljendab ilmekalt ptk 1.2., kus ta tsiteerib lõiku “Eesti esiajaloo”, kuid mille kohta ta ütleb, et selle võib üldse lugemata jätta ja “mis oma teaduslikule täpsusele vaatamata ei anna vastust küsimusele, kas Muinas-Eestis asus megaliitiline kõrgtsivilisatsioon või mitte” (lk 19) – tundub, et Maie Rimmel on siin Eesti arheoloogia ühele vaieldamatult olulisele teosele liiga teinud, küsides sellelt midagi, millele viimane kuidagi vastata ei saaks, sest vastav küsimuseasetus lihtsalt puudub selles teoses.

Tihti jääb mulje, et Maie Rimmel on oma tõlgendustega liiga kaugele läinud, ilma et tal mingeid tõestusi selleks oleks. Jah, me teame, et tõde on alternatiivide paljusus ja et erinevad hüpoteesid viivad teadust edasi, kuid siiski tuleks jääda mingitesse piiridesse. Sest kui mingisugune uus teooria ikka üldse senisesse pilti ei sobitu, ei ole ta veel järelikult valmis osalemaks teaduslikus diskussioonis. Heaks näiteks selle kohta on Rimmeli teooria spermatoosidide ja luubi kohta: “Tean küll, et vanemal kiviajal pidi puuduma mikrobioloogilisteks vaatlusteks vajalik tehnoloogia. Aga sama hästi tean sedagi, et selliseid madusid [mis ühel luust pandlal kujutatud olid] mammutiluuvoolijad näha ei võinud – neid pole olemas [siin on Maie Rimmel endas väga kindel, ometi vaidleks vast iga lugeja talle vastu, et antud kujundid luupandla peal näevad siiski suhteliselt mao moodi välja]. Ka muid loomi mitte; peale ... spermatoosidide” (lk 43). “Niisiis kaldun ma arvama, et nad oskasid mäekristallist luupi lihvida ja võisid näha sperme” (lk 66). Millel sellised kaugeleulatuvad järeldused ikkagi põhinevad, jääb natuke ebaselgeks, kuid tundub, et Maie Rimmel näeb seda, mida ta tahab näha.

Lisaks mittetunnustavale suhtumisele senistesse teaduses käibel olevatesse seisukohtadesse väljendab Maie Rimmel ka teatavat kibestumust tänapäevase haridusolukorra suhtes. Näiteks: “[Äänisjärve petroglüüfide taga seisvad euroopaliku tsivilisatsiooni aluste rajajad] on aga sügavasse unustustemerre vajunud, nii sügavalt unustatud, et tänapäeva eestlane peab euroopalikuks pigem giljotineeritud Marie-Antoinette'i pakendikultust kui geomeetria ja loodusteaduste korralikku, aju töövõimet

häälestavat õpetamist koolides” (lk 51) ja “Äänisjärve matemaatilist taset peetakse vaata et meie koolimatemaatika jaoks juba liiga kõrgeks (milleks seda geomeetriat elus ikka vaja, kui on arvuti ja kassautomaadid)” (lk 56).

Raamatu teises peatükis, mis kannab pealkirja “Kunstiga külgnev ürgmatemaatika ja puhas matemaatika”, tehakse juttu Thomi munadest (ehk munajoontest), kivikorjekampaaniatest, millega hävitati Eesti megaliitehitised, meandermustrist, kodeeritud infost kammkeraamikal ning sirkli leiutamisest Kunda kultuuris.

Maie Rimmel ülistab Hüperboread ning selle kõrgtsivilisatsiooni, öeldes, et “tõe tunnustamine tuleneb hüperborealikust matematiseeritud mõtlemisest, muudes tsivilisatsioonides mõjustatud mõttelaadides asendatakse tõe edukuse või alistumise taotlustega” (lk 77).

Kolmandas peatükis – “Eesti megaliitilised litoglüüfid ehk vanad kiviaiad” – seab autor kahtluse alla ka jääliustike toodud rändrahnud Eestis, püstitades hüpoteesi nendest kui megaliitidest, mis võidi tuua siia kindlatel eesmärkidel (nt üle mere). Samuti väidab ta, et hüperborealased olid omaette rass, kellele oli omane “suurem tähelepanu pedagoogikale” (lk 87). Rimmel väljendab pettumust selle suhtes, et “Eesti ohvrikivisid” (lk 90) (kuigi praegu nimetatakse neid üldiselt kultusekivideks) ning Varbola maalinna ei peeta megaliitehitisteks. Sellest tuleneb omakorda küsimus, kas Rimmel peab siis Varbola linnust kiviaega kuuluvaks. Ühe näitena analüüsib autor siin Lagedi kiviluike, millesarnaseid olevat Eestis veel sadu. Miks aga Eesti maastikul terveid luiki ei ole kujutatud, vaid ainult nende seljakaari, sellele Maie Rimmel pole vastust andnud. Jääb üle arvata, et need megaliitehitised on ajas kannatada saanud, eriti kivikorjekampaaniate ajal, kuid see pole kõige veenvam seletus. Peatüki lõpus jõuab autor järeldusele, et eestlased võisid leiutada megaliitehitiste mentaalse tehnoloogia ning munajoone teistest sõltumatult ja “hakkasid seda harrastama paar tuhat aastat pärast seda, kui mujal Euroopas megaliitehitiste püstitamine oli vaibunud...Kusjuures rahvastik oli tihedam, kui seni oletatud” (lk 114).

Neljäs peatükk kannab pealkirja “Kui vanad on siiski Eesti vanad kiviaiad?”. Autor arutleb siin kiviaedade seniste dateeringute, põllukivihunnikute, muinasobservatooriumide ja luigeseljavarrika teemadel. Rimmel on veendunud, et kiviaiad ei sobi lihtsalt lambaaedadeks ega põllupiireteks, vaid nad tähistavad muinasastronoomia visiirsuundi. Sellele veendumusele on ta üles ehitanud suure osa oma hüpoteesidest. Põllukivihunnikute (õigemini –seibide) kohta on Rimmel välja pakkunud huvitava teooria: nimelt, et tegemist oli mikrokliimaregulaatoritega, mis soojendasid vett ning mulda, kastsid taimi ning sulatasid esimese lume. Tõsi, kivid soojenevad päikese käes, kuid kas viimati kirjeldatud fantaasialend ka põhjendatud on, seda raamatu tekstist välja ei loe. Taaskord on autor oma tõlgendustega ehk liiga kaugele läinud ning ei toetu faktidele. Samamoodi räägib ta matemaatilistest terminitest, täpsemalt number “kahest”, mille märgistus “2” kuuluvat kiviaega ning on seotud luigemotiiviga. Tihtipeale jääb vajaka viidetest, nt lk 140, kus Rimmel väidab, et “kirja tekkeaegadel on käibel peegelvormid” – jääb arusaamatuks, kas see väide on kellegi teaduslik fakt (mispuhul peaks sellele järgnema viide) või siis autori enda teooria ning sel juhul nõuaksin nii põhjapanevale väitele selgitust. Niisamuti jääb täiesti arusaamatuks sellel samal joonisel

(jn 88, lk 140) tõmmatud kolmnurkade ning ringide lähtekoht – millest ja kuidas on need tuletatud? Vaadeldava peatüki suurim hüpotees puudutab aga Limu küla ning selle uurimisele põhinevaid järeldusi: “Hüperboreas (s.h. Eestis) oli muinasastronoomia perekondliku koduõpetusega kõrgharidus” ja et “vähemalt igal talul oli astronoomiline (s.o. teadustööle vastav) hoolduskohus ühe visirsuuna kohta” (lk 151). Põhimõtteliselt ütleb Maie Rimmel, et Muinas-Eesti külakogukond toimis kui suur astronoomiline observatoorium, millega kaasnes iga külaelaniku panus selle toimimisse. Ja kuigi tegelikke tõendeid tal selleks pole, ütleb ta, et “meil tuleb [lihtsalt] harjuda mõttega Muinas-Eesti talupoegkonna sellistest intellektuaalsetest võimetest, mis vastavad muistsete kõrgtsivilisatsioonide tunnustele” (lk 152).

Mis puutub kiviaegade tõlgendamisse, siis märgib ta isegi, et “otsija fantaasia [võib] niisuguses kivimustrite rägastikus ... lubamatu suva piirile jõuda” (lk 166) – ometi loeb ta ise kiviaedadest välja täiesti uskumatuid pilte, lõikeid, tõmbab võrdlusjooni Skandinaaviaga jne. Luigeseljamotiiviga seob Maie Rimmel ka venekirveste disaini, ühendades need konkreetsete luigekujuliste petroglüüfidega.

Viies peatükk, “Vaskjala muinasobservatooriumist”, räägib suuskadest ja paatidest, euroopaliku demokraatia algusest Põhjamaades ning Limu küla observatooriumist. Taas võrdleb autor Hüperboread Inglismaa ning Egiptusega, väljendades kahetsust, et Eesti megaliite ei loeta megaliitideks. Ta analüüsib paatide ja rataste eeliseid: “Kaljujooniste järgi otsustades leiutati nii suusad kui paadid, nüüdisaegsete võimsate laevade eelkäijad [taas Hüperborea ülistamine], Hüperboreas ca 7000–6000 aasta eest, igatahes ammu enne ratasveokeid. ... Kui Karjala kiviaegsed ... harpuunipaadid seada kõrvu pronksiaegses Euraasia stepis veerenud kohmakate täispuust ratastega vankritega, oleks aus öelda, et tegu on liiklusprobleeme erinevalt lahendama asunud tsivilisatsioonidega” (lk 190–191). Siin tahaksin vastu vaielda, ning suunata tähelepanu faktile, et stepis polekski võimalik paatidega sõita ja kui Rimmel ütleb, et “vaalakütid kasutavad harpuune siiani...” (lk 191), siis rattaid kasutatakse samuti kuni praeguse ajani. Samuti teeb ta oletusi ühiskondade kohta: “Ühtedel meestel on vanker, veoloom ja isandaühiskonna arenguliin: inimõigusi ei jagu ühiskonna kõigile liikmetele. Paadimeestel oli paat ilmselt kogukonna oma...Põhjamaadel, kus oli võimatu osa ühiskonnast porgandpaljana puu alla kihutada, sai alguse euroopalik demokraatia. Iseasi, et arheoloogid seda muistsetest piltkirjadest välja lugeda ei taha” (lk 191–192). Miks Maie Rimmel justkui põhimõtteliselt ratast kui sellist alahindab ning miks ta nii kriitiliselt tänapäeva arheoloogidesse suhtub? Arvatavasti tuleneb see tema enda veendumusest antud teemade kohta ning sellest, et temagi tahab muististest välja lugeda vaid seda, mis tema teaduskäsitlusega kokku sobitub. Veel üks näide Rimmeli suhtumisest praegusesse ajalooteadvusesse, mida kuidagi toomata ei saa jätta: “Nüüd aga püüame vabaneda sügavalt sisse söövitatud mõtlemistavast, et Eesti oli jääajast XIII sajandini pime, kirjaoskamatu, harimatu ning mõtlemisvõimeta maakolgas, mis viimse kui ühe elu-uuenduse sai järjekordselt sisserändajatelainelt” (lk 192) – on ütlematagi selge, et selline väide on ülemäära lihtsustatud ning ei arvesta tegelikkusega.

Kokkuvõttes toob Maie Rimmel punktide kaupa välja oma põhiseisukohad: Eukleidese geomeetria alused pärinevad 6000–3500 aasta eest Euroopast (mitte Lähis-Idast); matemaatiline maailmapilt tekkis juba paleoliitikumis 25000 aasta eest; olulised on

Kunda kultuuri asulad, paleoliitiline meandermuster ning Piette'i grupid ehk märgirühmade arvuline struktuur; Kunda kultuuri aladel Eestis tekkis rohkete megaliitheitustega muistne kõrgtsivilisatsioon, mida iseloomustavad lapiti kividest megaliidid, kivitarad, Thomi munad, visiirstruktuurid, litoglüüfid ehk hiidmosaiigid; kiviaedade dateering on siiani ebaselge; Hüperborea ei tekkinud šamanistlikuna, sest see ei taga matemaatilise maailmapildi teket ja arengut.

Kokkuvõtte alguses viitab autor A. Thomi 1978. aasta uuringutulemustele kui uusimatele arheoloogilistele dateeringutele, kuigi praeguseks on need juba ligi 30 aastat vanad. Samuti väidab ta, et "muistseid kiviaedu pole võetud arheoloogilistesse (või ka etnograafilistesse) uurimisprogrammidesse" (lk 204), mis minu arust päris tõele ei vasta.

Kokkuvõttev hinnang

Maie Rembali eesmärk on teadvustada eestlastele nende suurt päritolu kaugest kõrgtsivilisatsioonist; ta näitab, kui suur ja võimas meie ajalugu tegelikult olla võiks ning kui kahju tal on, et oleme oma kultuurimälu minetanud. Ta tekitab lugejas teatavat romantilist tunnetust – "Aeroarheologia vahendusel tuleks teadvustada, et vanade kiviaedade keskel kõndides möödume sageli endalegi märkamatult kristalsetest kivirahnudest laotud megaliitmosaiikidest. See on meie Louvre ja Ermitaaž" (lk 164) – ning annab aimu ees ootavatest tohututest avastustest. Nagu kirjatüki alguses öeldud, on Rembali kasutatud kirjandus märkimisväärne – kui aga vaadata tema põhilisi toetuspunkte Frolovi (Kunda kultuuri asulate uurija) ja Piette'i (märgirühmade arvulise struktuuri avastaja), siis nende uuringud pärinevad vastavalt 1974. aastast ja 20. saj. algusest, mis annab alust kahelda nende seisukohtades – kindlalt ma seda väita aga ei saa, kuna pole vastava teemavaldkonna tänapäevaste seisukohtadega kursis.

Maie Rembali suure teooria juures on üks suur puudus: ta ei seleta lahti, kuidas ta mingile järeldusele jõudis. Ühel hetkel ta lihtsalt mainib ühte hüpoteesi, kuid juba järgmisel kasutab seda sama hüpoteesi justkui iseenesest mõistetavalt. Seega puudub tõestamise protsess. Juhul, kui Rimmel isegi nagu tõestaks midagi, pole nendel väidetest siiski mingit kindlat alust, millele toetuda. On olemas faktid (nt luigepetroglüüfid, kiviaiad) ja järeldused (nt kiviaiad moodustavad hiiglaslikke luigekujulisi maastikuelemente), kuid tee faktist järelduseni on puudulik, mõnel puhul lausa olematu. Ning sellest tulenebki pseudoteaduse ja teaduse vahe. Eelnevale põhinevalt julgen väita, et Maie Rembali teos "Mõistatuslik Muinas-Eesti" on pseudoteaduslik. Ta kannab ka "populaarteaduslikku rüüd" (kirjas raamatu tagakaanel), millest võivadki tuleneda tema järeleandmised tõlgendusprotsessi suhtes, kuid mis ei ole õigustatud. Mina mõistan populaarteadust kui teadust, mis on esitatud teaduse tähe all, kuid lihtsamal ja loetavamal vormis, puhastatuna väga teaduslikest terminitest ning suuremast üksikasjalikkusest, säilitades siiski faktipõhise ning tõese olemuse. Pseudoteadus aga nendele kriteeriumidele ei vasta – pseudoteadus põhineb küll faktidel, kuid ei seleta ega tõesta nendest faktidest tuletatud tõlgendusi, pseudoteadus näitab autori fantaasiarikkust ning sobiks pigem romaani- kui populaarteaduse žanri. Siinkohal peaks nüüd ära tooma mõne teadusfilosoofilise definitsiooni või käsitluse teadusest, pseudoteadusest ning populaarteadusest. Kuid ma ei tee seda, vaid jään pigem iseenda arvamuse juurde ning ei hakka kobamisi tungima valdkonda, mida ma veel hästi ei tunne.

Oma eessõnas on Maie Remmel öelnud, et ta kirjutab “ladusalt loetavat raamatut, mitte pedantsete tsitaatidega teaduslikku traktaati” (lk 8), ometi jääb suur osa raamatust arusaamatuks. Just see osa, millele Remmel oma teooriates suuresti toetub – geomeetria. Raamatu tutvustuses selle tagakaanel on ta ka öelnud, et lugeja peaks ise käsitletud geomeetriaülesandeid kaasa lahendama, kuid usun, et sellest ei piisaks – ikka jääks selgusetuks, miks just need punktid, miks just sellised raadiused jne. Seega jäävad Remmeli teooriad arusaamatuks, segaseks, liialt enesekindlaks, liialt ründavaks teiste teooriate suhtes ning põhjendamatult kaugeleulatuvateks. Sellise kirjutusviisiga võib aga juhtuda, et ta ei veenna oma lugejaid ka kõige parema tahtmise juures. Raamatus on ka väga palju subjektiivsust, mis eemaldab teda teaduslikkusest (isegi populaarteadusest): nt lk-l 194 väljendab ta oma väsimust “sellest, kuidas [tema] avastustele on reageeritud, et [tal] pole tahtmist [põhjalikult rääkida, kuidas ta taastas Vaskjala megaliitobservatooriumile omase planeeringu]” – ometi oleks see põhjalik seletus lausa hädavajalik, et teda mõista ja paremini kaasa osata mõelda.

Lühidalt, Maie Remmeli teos tekitab liiga palju miks-küsimusi, et seda tõese ja ratsionaalse uurimusena võtta: miks ta ei seleta teiste (mitte luigekujuliste) vigurmustrite olemust ja päritolu, miks ta arvab, et lõunamaades ei tuntud matemaatilist mõtlemist ja et kiviaiad ei sobi piirama mingeid maa-alasid, miks Eestis petroglüüfe ei tehtud, kui siin nii kõrgelt arenenud tsivilisatsioon oli, miks ta just luigekujutisi analüüsis ja mitte nt põtru või madusid, miks ta halvustab praegust arheoloogiateadust, kooliharidust ning kultuurimentaliteeti jne.

Lõpetuseks võiks öelda, et miks mitte kirjutada sellist raamatut, nagu Maie Remmel seda tegi. Sellised teosed tekitavad diskussiooni ning uusi mõtteid, kuid arvan, et vähemalt praegu on veel vara seda teadusliku tekstina käsitleda. Eriti veel seetõttu, et ta pretendeerib (populaar)teaduslikkusele. Võib-olla aja möödudes koguneb veel tõendeid, millega saaks konstrueerida tõepärasemaid fakte ja tõlgendusi ning vastav teema teadusmaastikul tõepoolest esile tuua. Sest me ei saa ju kohe ära põlata midagi, mis tundub meile võõras, eeldades, et see, mis seni tehtud, ongi ainuõige. Maie Remmeli uued ning pöördelise tähtsusega teooriad peaksid niisiis veel ootama ja kui hästi läheb, võib mõni osake sellest suurest “teadusest” kunagi isegi tõeseks osutada.